THE IMPOSED CRISIS OF MODERNITY AND THE ”REBELLION” OF POSTMODERNISM

Gabriela Anamaria Gâlea

PhD Student, ”Titu Maiorescu”National College, Aiud

Abstract: Literature cannot be understood without a constant reference to the socio-political context which generated it. Whether we are talking about a reception of the literary work right from the moment of its appearance, or the demarche is a historical one, acknowledging the environment in which the writer becomes along with the defining features of the age, has constituted overtime criteria based on the establishment of some dividing lines. Despite that, the communist period represents a special moment, meaning that the terror mechanisms, the censorship and the need for legitimation of power use literature as a space of "founding" the new social and political order.
The identification of the myths and mythical constellations—The Golden Age, The Figure of The Saviour, The Evil Conspiracy, The Besieged Fortress—which represent the communist era, makes possible the discovery of a specific literature, be it subjugated or tolerated. The report between reality and fiction disappears, thus the literary work often loses the aesthetical dimension, hence becoming an establishing "document" of the new order.
We are therefore witnessing an "imposed crisis" of the Romanian literature's modernity. As a typical process in the Occident, this is defined by the transformation of the ego, the death of the divinity, the relationship with The Other and the language crisis. The crisis of the identity appears here in the context of the "new man"'s arrival, meanwhile the relationship with the deity is generated by the party politics, as well. The Other is "The Stranger" or the ancestor from a rewritten and fictionalised history, necessary for the creation of the identity assumed by the communists ”towards whom the man can only relate according to the official opinion. Concerning the language, the crisis manifests itself in its own uniformity and the transformation into the wooden language. In this context, postmodernity arises in a world deprived of postmodernity as a revolt against mystification and becomes a way of survival, a manifestation of the truth's poetry and disclosure in a fictional text which opposes against the fictionalisation, born and conserved by the party documents or historical writings.

Key words: imposed crisis, the communist period, postmodernity, mythical constellations, revolt

Pornind de la afirmația că ”*în mit percepem cel mai bine, pe viu, legătura dintre perturbările cele mai secrete ale psihismului individual și presiunile imperative si tulburi ale existenței sociale*”[1], Eugen Negrici lansează o cercetare mitogenetică a literaturii române, urmărind ”*felul și măsura în care mitul distorsionează demersul interpretativ și structurează procesul creator*.”[2] Regimurile totalitare ale secolului al XX-lea se servesc de o ”constelație” de mituri: Poporul Ales, Cetatea Asediată și Complotul Malefic, cărora li se adaugă Mitul Vârstei de aur - prezente sau viitoare-, al Savatorului sau al Omului Nou. Aceste constelații mitice stau la baza imaginarului literar, căci ”*de la nașterea ei, literatura română modernă a preluat temerile legate de fragilitatea ființei naționale, preschimbându-le în temeri legate de fragilitatea ei. (...) Neliniștile, traumele, accidentele istorice, spaimele ființei naționale au*

[1] *Eugen Negrici, Iluziile literaturii române, Editura Cartea Românească, București, 2008, p.17*
[2] *Ibidem, p. 15*

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)

secretat toxine sau stimulenți specifici, care au înrâurit, neînchipuit de mult și până în articulațiile lui profunde fenomenul literar românesc"[3]. Literatura română, atât în procesul de creație, cât și la nivelul receptării acesteia, este generată de două stări de conștiință generatoare de mituri: sentimentul "vacuității și al frustării", generat de decalajul față de marea literatură universală și "cel al primejdiei prezente sau viitoare", ambele favorizând inclinația spre idealizare. Tabloul literaturii din epoca comunistă se construiește și în funcție de trăsăturile definitorii ale instanțelor auctoriale: ipostaza scritorului mesianic, construită la noi începând cu 1848, și a cititorului bovaric sau paliativ[4].

Într-un asemenea climat politic, literatura română evoluează în salturi generate de plenarele Partidului Comunist, susține Eugen Negrici, afirmând ruptura de la momentul 1948. Cele trei perioade delimitate din perspectivă istorică și politică: realismul socialist, 1948-1964, liberalizarea diversionistă, 1964-1971, reîndoctrinare ideologică și izolaționalism ceaușist, 1971-1989, sunt puse sub semnul tutelar al politicului. Fie ca vorbim despre epurarea din primii ani ai comunismului sau despre liberalizarea din anii 70, totul trebuie receptat sub "umbrela" privirii totalitare a Partidului. Excepțiile, cazul Nichita Stănescu, reușesc doar să completeze un tablou dominat de ideologia comunistă. În acest context nu se mai susține nici ideea "generațiilor de creație" "*am zice că după 1948 a apărut, cu ajutorul puterii, o grupare (de tineri și mai puțin tineri) care a sprijinit ideologizarea literaturii și preschimbarea ei, prin <<metoda> realismului socialist, în factor de propagandă. Iar ca reacție la aneantizarea literaturii s-a configurat, după un timp, o tendință timidă, (reprezentată de câțiva scriitori de toate vârstele și cu biografii diferite) de regăsire și afirmare – fie și prin concesii- a specficului actului artistic.*>"[5] si se pot doar delimita două tipologii de scriitori: cei aserviți și cei tolerați, ambele sub privirea atentă a Partidului.

În anii de început, literatura devine instrument de propagandă, își însușește ideologia comunistă, ideo-estetică, construită pornind de la tezele lui Marx, Engels, Lenin si Stalin. Enumerând temele interzise în această etapă, criticul literar înțelege toată literatura comunistă ca reacție la acest moment. "Literatura" creată în această etapa prin metoda realismului socialist are o funcție "sacră", de întemeiere a unei lumi, a Vârstei de Aur a omenirii. Se observă cu ușurință cum actul artistic își pierde trăsăturile definitorii, nu numai în lipsa oricăror calități literare a textelor, ci și în sensul uniformizării produsului artistic prin impunerea temelor și a modalităților de reprezentare. "Tipizarea politică a realității" corespunde miturilor totalitare si se supune unor interdicții lansate de oficialități : "*să nu faci loc vieții intime a eroilor, să nu dai frâu liber sentimentelor impure politic, milei, admirației afectivității exercitate necondiționat și în afara perspective luptei de clasă, să nu te ocupi de faptul divers, de amănunte neinteresante, pitorești, nesubordonate conflictului, să nu adăpostești limbaj licențios sau numai buruienos (rămășițe ale mentalității burgheze), să te ferești de păcatul <<strigător la cer>> al gratuității, căci ea reprezintă o neavenită formă a insubordonării."*[6]

Aceeași subordonare a creației artistice la ideologia politică o surprinde și Lucian Boia. Istoricul pornește de la o analiză a discursului istoric și a celui politic urmărind materializarea miturilor specifice societății contemporane așa cum sunt acestea definite în lucrarea lui Raul Girardet: mitul Unității, al Conspirației, al Salvatorului și al Vârstei de Aur. Ne vom opri aici doar asupra perioadei comuniste, încercând să observăm în ce măsură imaginarul istoric, în mod evident determinat politic, a influențat imaginarul literar.

---

[3] *Ibidem, p. 23*

[4] *"Este vorba despre cititorul pervertit, pe care scriitorii, mânați de gândul succesului imediat l-au făcut dependent de fărâmele consolatoare de adevăr politic și social strecurate, pe ici, pe colo, prin părțile neesențiale ale cărților. Cititorii bovarici, avizi de literatura evadărilor de orice fel, râvnind o lume diferită, spectaculoasă, mirobolantă, fără umbrele amenințătoare ale Securității, fără urâcioasa dădăceală a activiștilor, foarte îndepărtată de terna realitate cotidiană" Ibidem, pp. 32-33*

[5] *Ibidem, p.130*

[6] Ibidem, p. 143

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)

În viziunea lui Boia se pot delimita trei tipuri de discurs istoric corespunzătoare a trei etape: după o perioadă de tranziție, 1944-1947, descoperim o fază antinațională a comunismului. Impunerea bruscă și radicală a modelului sovietic marchează o ruptură definitivă în procesul de construcție identitară a României. Dacă idealurile naționale structurau până acum atât discursul istoric, cât și cel politic sau literar, asistăm la o orientare internaționalistă impusă de noul model materializată atât în plan existențial, cât și la nivelul discursurilor. Dintre miturile politice definitorii putem afirma că domină cel al Conspirației, în timp ce mitul Unității - fie etnică,fie spirituală - este anulat. Starea de criză, de dezechilibru în care se află societatea românească dă naștere mitului Salvatorului ”*acționează ca distrugător al unei ordini(sau dezordini) pentru a instaura o nouă ordine*”[7], importat din spațiul rusesc în figura lui Lenin și apoi a lui Stalin, care va materializa la noi un tip hibrid, Cincinnatus- Solon, Tatăl protector.

Înțeleasă ca o ”restructurare materială, socială și mentală” a societății, etapa primă a comunismului se definește în termenii unei permanente Conspirații, fie din exterior - Occidentul, America -, fie din interior - dușmanii poporului- necesare pentru impunerea noilor ”idealuri”. ”*Caracteristica miturilor de conspirație este reducerea istoriei și a politicii la un singur principiu, ieșit din credința că istoria avansează și că politica se face prin comploturi*”.[8] Astfel, momentul mitic al începuturilor comuniste, 23 august 1944, este definit ca ”eliberarea României” de către sovietici de sub jugul imperialismului, iar Occidentul și America sunt forme ale acestui imperialism și ale decadenței. Modelul sovietic asumat, se pare că mai bine decât în celelalte state comuniste, presupune și eliminarea elementelor decadente din interior și astfel asistăm la o ”vânătoare” a dușmanilor poporului[9]. Dacă pornim de la a defini acest mit al Conspirației în termenii Sine-Celălalt, observăm transformarea acestuia în Străinul care ”*trezește sentimente de neliniște, de insecuritate, de teamă. Străin sau marginal, el servește perfect de sperietoare sau ca țap ispășitor*”[10]. Societatea va fi dominată de această stare de angoasă necesară pentru impunerea unui regim totalitar. ”*Complexul de cetate asediată nu face decât să le ofere un alibi propriei lor agresivități*”[11]. Celălalt, Străinul, va fi oricine nu aderă la ideologia Partidului și, în virtutea acestei mitologii, va putea fi eliminat în numele Cetății asediate. Așa se naște în spațiul românesc mitul (și nu numai) Securității, create în 1948[12]. Toate crimele regimului sunt justificate în numele ”cetății asediate” – colectivizarea, subordonarea Bisericii ortodoxe și desființarea celei greco-catolice, propaganda ateistă, închiderea sau uciderea oamenilor de cultură, industrializarea masivă, orientarea spre producție.

O asemenea mitologie politică presupune și rescrierea trecutului astfel încât să legitimeze prezentul. Miturile fondatoare ale poporului român – sinteza dacoromană - sunt eliminate, iar în locul lor apar cele internaționaliste și principiile luptei de clasă. Romanii devin

[7] ”Girardet casifică patru tipuri ale Salvatorului: tipul Cincinnatus, figura înțeleptului, a bătrânului care simbolizează justiția, regalitatea, omul-instituție; tipul Alexandru cel Mare, figur îndrăznețului, a comandantulu de oști, chiar aventurier, simbol al tinereții acesta fiind, de obicei, un erou inspirat, sortit; tipul Solon, figura legiutorului, fondator al unei noi ordini și tipul Moise, figura sacerdotului, a profetului, vizionar al timpurilor viitoare, marcat de un impuls sacru, aducând cu un conducător al unui ordin religios, chiar dacă este, de pildă,conducător de stat”Ruxandra Cesereanu în Mitopolitică românească în secolul XX, www.memoria.ro

[8] Lucian Boia, Istorie și mit în conștiința românească , Editura Humanitas, București, 2006,p. 201

[9] Prin acest fals complot fiind aruncați în închisori, lagăre, colonii și azile psihiatrice toți cei considerați anticomuniști, non-comuniști sau indiferenți, dar și comuniști care nu erau fanatici sau care deveniseră indezirabili regimului (estimările indică o jumătate de milion de deținuți politici între 1944 – 1964, dintre care cam jumătate au pierit până în 1963-1964 când a avut loc grațierea politicilor în România) Ruxandra Cesereanu, loc. citat

[10] Lucian Boia, Pentru o istorie a imaginarului,Editura Humanitas, București, 2000, p. 198

[11] Ibidem, p. 199

[12] ”Securitatea este proiectată de liderii comuniști și de membrii înșiși ai organului de represiune ca o societate și o organizație ocultă, aptă să controleze totul prin intermediul dosarelor (acestea fiind văzute ca un dublu de informații reale sau false ale omului din carne și oase cercetat de Securitate), al informatorilor (delatorilor) și nu în ultimul rând prin intermediul presiunilor fizice și psihice (torturii) asupra victimelor” R.Cesereanu, loc. cit

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)

cotropitori, iar etnogeneza este asociată expansiunii slavilor, froniterele actuale fiind estompate prin cufundare în marea slavă[13]. Momentele definitorii ale istoriei României vor fi mistificate cu intenția anulării ideii naționale. Prezentul oferă imaginea Salvatorului de tip Cincinatus Solon – Tată al poporului – Stalin alături de cea a Eroului inspirat- tipul Alexandru cel Mare – Gheorghe Gheorghiu Dej. Sunt păstrare figurile legendare ale voievozilor care au luptat în numele ”pricipiilor comuniste” – Ion Vodă cel cumplit – tăietorul de boieri, Ștefan cel Mare și sunt amplificate imaginile unor strămoși care au luptat împotriva clasei asupritoare: Gheorghe Doja, Nicolae Bălcescu.

Activând mitul politic al Conspirației, atât în raporturile cu exteriorul, cât și în raporturile interne, societatea românească din prima etapă comunistă este ”educată” de o literatura gândită ca instrument de propagandă. Eugen Negrici susține că suntem în fața unei literaturi care creează mentalitate având ca fond ura împotriva celuilalt – mai bogat, diferit față de tine. E perioada unei literaturi agitatorice care se adresează unor mase semianalfabete, într-un limbaj accesibil, ușor recognoscibil, și care propune un model creștin familiar românului, în numele unei religii fără Dumnezeu, bineînțeles. Miturile politice ale conspirației își au corespondentul în literatură în mitul Vârstei de Aur. Temele impuse ”*În acest exercițiu de pietate, care presupunea mii de mătănii și rostirea aceleiași formule, li se insufla viitorilor soldați ai credinței comuniste cultul sfinților martiri (soldatul sovietic – eruol civilizator; comunistul care s-a jertfit pentru fericirea noastră), cultul apostolilor credinței (Lenin, Stalin, Gheorghiu Dej), cultul bisericii ocrotitoare (Partidul), cultul regatului ceresc – paradisul drepților (Uniunea Sovietică), cultul omului nou, exorcizat, izbăvit, mântuit prin dreapta credință, vigilent, înfruntând tenații păgâne, trecutul rușinos, încarnările viclene ale dușmanului, bucurându-se de trezirea la viața cea nouă(”de la orașe și sate”) și râvnind la beatitudinea, la fericirea promisă și eternă a dreptcredincioșilor (raiul comunist)*”[14] puse în formă cu instrumentele realismului- comunist, creează imaginea celei mai bune dintre lumile posibile. Aflată sub controlul deplin al Partidului care a ”curățat” spațiul literar românesc de ”resturile și dejecțiile culturii burgezo –moșierești”[15], literatura acestei perioade propune false valori combinând miturile invidiei și ale speranței: prezentul luminos, eroul comunist (țăran sau muncitor), lupta de clasă etc.

A doua perioadă stă sub semnul recuperării trecutului și este marcată de Declarația de independență din 1964. Discursul istoric se schimbă radical renunțându-se la internaționalism în favoarea naționalismului. Schimbarea se pare că este specifică tuturor statelor comuniste, lider fiind și de această dată, URSS din timpul lui Stalin ”*Fenomenul este așadar, general și se explică, în ansamblu, prin caracterul izolaționist al utopiilor (indiferent ce proclamă ele) ca și prin incapacitatea comunismului e a oferi oamenilor altceva decât existență în cel mai bun caz mediocră.(...) Discursul naționalist este cea mai simplă, mai frecventă și adesea cea mai eficientă diversiune în fața dificultăților reale care se acumulează*.”[16]Într-un spațiu orientat identitar spre o latură naționalistă, discursul puterii a avut impactul scontat. Trebuie însă precizat că așa numita liberalizare din anii 1960-1970 este doar o iluzie, modelul structurant fiind în continuare cel sovietic.[17] Dintre miturile politice, dominant este cel al Unității. Astfel, sintezele de istorie publicate în această perioadă revin la miturile fondatoare tradiționale, operând și excluderea slavilor din etapa de formare a poporului român prin coborârea în timp,

[13] Poporul român s-a format abia după separarea romanității balcanice de romanitatea nord-dunăreană în urma invaziei slavilor, mai precis – în ultimele secole ale mileniului I e.n. , în spațiul de a nordul Dunării de jos, având ca teritoriu nucleu ținuturile de deal și de munte ale Daciei, Lucian Boia, Istorie și mit,ed. cit., p. 202

[14] Eugen Negrici, Literatura română sub comunism,ed. cit, p. 19

[15] *Eugen Negrici, Iluziile literaturii române,ed. cit., p. 128*

[16] *Lucian Boia, Istorie si mit în conștiința românească,ed. cit., p. 127*

[17] *Liberalizare, desigur, în raport cu anii 50 in măsura în care și foștii deținuți politici erau mai liberi în afara închisorii, sub supraveghere mai mult sau mai puțin discretă, decât între zidurile acesteia. (...)Libertatea societății românești între 1964 și 1971 este limitată și supravegheată. Ibidem, p. 129*

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)

înspre secolele al IX-lea – al X-lea a momentului formării. Sunt recuperate figurile mitice ale Salvatorului – Alexandru Ioan Cuza, Nicolae Bălcescu, Avram Iancu în descendența cărora se va așeza Nicolae Ceaușescu. În plan cultural asistăm la o mișcare de recuperare a scriitorilor până atunci interzișii în aceeași perspectivă de legitimare a prezentului, de cele mai multe ori prin texte cenzurate, deci mistificate. Venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu în 1965 marchează o ruptură de epoca precedentă, a ”obsedantului deceniu”, în numele unui ”comunism de omenie”. Această libertate este pe deplin reflectată în spațiul literaturii unde asistăm la o dublă ”eliberare” a scriitorului: din perspectiva temelor impuse de Partid și din perspectiva unei critici absolute a cenzurii. Deschiderea e evidentă atât la nivelul formelor - în proză asistăm la o rapidă sincronizare cu experiențele noului roman și dorința de renunțare la naratologia tradițională, cât și la nivelul temelor – lumea intelectualilor, a târgurilor și mahalalelor, sentimente, conflicte și mișcări psihologice etern umane, iubirea sau chiar erorile comunismului incipient. Eugen Negrici consideră că două sunt chestiunile capitale ale prozei după 1964 – problema literarității (literatura ca literatură) și problema adevărului (literatura ca reflectare)[18]. Dincolo de această deschidere îmbrățișată de o grupare/generație a normalizării, continuă și literatura aservită regimului care se adaptează cu lejeritate noului climat la nivelul temelor, păstrând formele realist-socialiste. Tema luptei dintre vechi și nou în întreprinderile socialiste, dar și cea a istoriei naționale[19] contribuie la susținerea Vârstei de Aur.

A treia etapă stă sub semnul naționalismului și al ”revoluției culturale” declanșate în 1971 ”*naționalismul devine argumentul istoric și politic decisiv. Uniți în întreaga lor istorie, uniți în jurul partidului unic și al Conducătorului, românilor li se infuzează vocația unității, cu alte cuvinte a subordonării individului față de organismul național și totodată a delimitării stricte a propriei națiuni față de celalte*”[20]. Momentul pare a fi o sinteză perfectă a celor patru mituri amintite în demersul de legitimare a ”Epocii de aur”. Dacă ar fi să alcătuim o ierarhie, putem așeza la baza acestui tip de discurs mitul Unității și al Continuității. Discursul istoric se rescrie, încă o dată, pentru a ilustra nu numai Vârsta de Aur a epocii, ci a întregii istorii a României. Astfel, în pantenonul românesc se așează figura lui Burebista, primul rege dac în descendența căruia se află însuși Ceaușescu. Susținând ideea dacică, istoricii de la Institutul de istorie al Partidului demonstrează (sic!) crearea unui singur stat românesc pe teritoriul vechii Dacii. În 1975 Programul partidului comunist nominaliza personalitățile din istoria României: Burebista, Decebal, Mircea, Ștefan, Mihai, Gheorghe Doja, Horea, Cloșca și Crișan, Cuza și Ceaușescu. ”Actualizarea” istoriei permite de fapt eliminarea romanilor sau, în cazul fericit, diminuarea influențelor acestora în formarea poporului român. Descoperim cu uimire caracterul preromanic sau latin al limbii tracilor, basorielefurile de pe Columna lui Traian sunt argumente în favoarea acestor afirmații (dacii vorbesc aceeași limbă cu romanii, neavând interpret), dacii folosesc scrisul și chiar au o filosofie bine conturată. Se propune înființarea unei Catedre de limba dacă la Universitatea din București. Continuitatea e susținută atât prin existența neîntreruptă a românilor în acest spațiu – Dacia e ”stat neorganizat” ramas după retragerea aureliană -, cât și prin existența unui șir de domnitori care luptă pentru unitatea românilor. Ștefan cel Mare e ”domn al tuturor românilor”, Mircea cel Bătrân realizează prima unire prin alipirea Dobrogei la Țara Românească, 1848 este un moment esențial pentru unificarea politică a spațiului românesc. Așezat în descendența unor asemenea figuri mitice, Ceaușescu devine Salvatorul absolut, încarnându-l atât pe Solon, legiuitorul, aparent reformator raportat la ”obsedantul deceniu”, cât și pe Moise prin dorința de a reprezenta voința poporului în fața lumii întregi.[21]

---

[18] *Eugen Negrici, Literatura româna sub comunism, ed. cit., p. 160*
[19] *Ibidem, pag 163*
[20] *Lucian Boia,Istorie și mit în conștiința românească, ed.cit, p. 132*
[21] *”Mai cu seamă comunismul românesc, sub Ceaușescu, a încercat să creeze a devărată moștenire a figurii Salvatorului (în care intrau diverse nuanțe de la Biruitor, Pedepsitor, Cuceritor, Revoluționar, Înțelept) dictatorul*

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)

Schimbarea regimului se resimte și la nivelul producțiilor artistice prin procesul de redogmatizare asemănător anilor 1950. De data aceasta, însă, reacția scriitorilor este mai puternică, literatura română își continuă traseul spre literaturitate și adevăr. Ca răspuns la politica oficială de poleire a socialismului ceaușist, realismul ”coboară în stradă”, caută zonele uitate de marea literatură, ficțiunea fuzionează cu exegeza. Dacă în perioada 1964-1971 vorbim despre o recuperare a modelului interbelic și o sincronizare cu proza franceză postbelică, după 1971 sporesc numărul formulelor artistice, apare proza autoreflexivă și metaliteratura. Două momente contribuie la erodarea paradigmei moderniste, târziu instalate în spațiul literaturii românești, în viziunea lui Eugen Negrici[22]: Școala de la Târgoviște și optzeciștii prin primatul parodicului. Dacă Școala de la Târgoviște e un model de eroism pasiv, de rezistență prin izolare în grup, optzeciștii reprezintă un nou avangardism și neoautenticism, în sensul în care inovațiile acestora reprezintă de fapt strategii de subminare, de protecție și relativizare.

Am considerat importantă o asemenea retrospectivă asupra literaturii române din perioada comunistă în primul rând din perspectiva legăturii dintre politic și literar. Considerăm că într-adevăr nu se poate vorbi despre o epocă din istoria literaturii române, ci de un moment aparte, o criză generată de deturnarea principiilor creației literare. Raporturile cu cenzura comunistă, intervenția brutală a politicului în actul artistic, pierderea autonomiei estetice a literaturii sunt semne ale unei evoluții impuse și nu a uneia organice. Modernismul interbelic, care își primește retrospectiv calitatea de paradis pierdut, este întrerupt de mecanismele realismului-socialist, de o literatură care e lipsită de literaturitate. Chiar dacă relativa liberalizare din anii 60 permite sincronizarea cu literatura occidentală, sfârșitul modernității sau chiar o paradigmă a postmodernismului vor fi rodul unei intenții asumate de scriitori, a unor mecanisme de apărare și protecție și nu evoluții firești ale literaturii.

În acest sens Sanda Cordoș demonstrează transformarea nefirească a societăților sub comunism și a literaturii răsăritene în raport cu societatea și literatura Occidentului. Criza modernității, proces firesc în Occident, e analizată prin transformarea eului, moartea divinității, relația cu Celălalt și criza limbajului. Astfel, putem vorbi despe un eu liric care își piere unitatea interioară, care face loc fie subiectului impersonal –definit de Mallarme – eul devine o platitudine pe care o are Universul spiritual de a se vedea și de a se dezvolta, o impersonalizare înțeleasă drept contopire cu Unicul primordial (Nietzche), fie subiectului scizionat – Eu este un altul (Rimbaud), eul e populat de Celălalt, Ceilalți/ Străinul. Protagonistul modernismului trăiește în absența lui Dumnezeu, stare asumată pozitiv- Marx susține că religia e mijloc de exploatare, în timp ce Freud o definește în termenii unei nevroze obsesionale universale a umanității – sau negativ – Dostoievski crede că totul fiind posibil, omul experimentează Răul. Ruptura e o altă constantă a crizei modenismului, o ruptură care se manifestă atât în relație cu strămoșul – absența memoriei care nu îi aduce fericirea – cât și în relație cu fratele, vecinul, o criză a comunității și o afirmare a individualismului – formă de intratabilă solitudine. Aceste mutații se materializează în criza limbajului care devine strigăt ori se multiplică până la fragmentarea sau subminarea comunicării.

Criza este prezentă și spațiul românesc fără să fie una firească ”*după 1945 criza care se instituie la noi este una instaurată prin manevre politice, prin imixtiunea bruscă a puterii în interiorul artei*.[23]” După manifestările ”criziste” din 1946-1947 care avertizează în legătură cu implicarea politicului în literatură, ”criza culturii e criza libertății individuale”, în spațiul românesc se instalează teroarea comunistă. ”*Partidul comunist, însă, prezintă ideologia ca fiind o știință și tocmai în numele științificității acesteia e ridicată deasupra tuturor lucrurilor, fiind socotită inviolabilă și intangibilă.(...)textele constitutive (sub nume <<științific>>: documente*

revendicându-și ca antecesori figuri ca Decebal, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Nicolae Bălcescu sau Alexandru Ioan Cuza” Ruxandra Cesereanu în lucr.cit.

[22] *Eugen Negrici, Literatura română în comunism, ed.cit.,p. 237*

[23] *Sanda Cordos, Literatura între revoluție și reacțiune, Editura Biblioteca Apostrof , Cluj Napoca 2002, p 67*

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)

de partid) sunt descifrate de un cerc restrâns de hermeneuți și prelucrate apoi de sus în jos, trecute de la inițiați la neofiți, cu scopul de a realiza o <<evanghelizare>> totală a maselor. ”[24]

Partidul se legitimează în baza Cuvântului, ideologia devine Text, o ficțiune care se vrea unică și reală despre o realitate proteică. Practicând acest mecanism al dedublării, Partidul Comunist provoacă criza identității – omul nou, ideal comunist, ficțiune prezentă în documentele de partid în conflict cu omul vechi, care rămâne același. Asistăm astfel la o criză specifică sfârșitului modernității occidentale, de data această provocată artificial. Eul dispare într-o masă amorfă, psihologia omului nou e a celui care a murit ca individ. ”*Se înregistrează un permanent conflict între un noi devorant și un eu victimizat, aflat în pericol de dispariție prin depersonalizare*.” [25] Individul este obligat să se întoarcă înspre sine conspirativ, a gândi ceva și a susține opusul devine un modus vivendi. Literatura oferă însă posibila salvare a eului scizionat, mai puțin în perioada realismului - socialist, printr-o cultură a eului. O altă trăsătură a modernismului occidental este singurătatea ființei, ruptura de trecut și de comunitate în același timp. Dacă în Occident este o opțiune a individului, la noi aceasta este parte a ideologiei de partid care transformă trădarea semenului în formă de loialitate. Având ca scop dezbinarea, deci manipularea, Partidul construiește o legislație care răsplătește delațiunea creând o atmosferă dominată de frică, de teroare. ”*Prin urmare, în numele unui fals revoluționarism, de fapt pentru a-și asigura supremația nestingherită peste o țară de oameni cât mai singuri, puterea comunistă distruge sistematic vechile table ale legii, valorile comunitare tradiționale(...) Vinovăția însăși se politizează*”.[26] Și în relație cu Strămoșul asistăm la o sciziune. Trecutul este abolit, el devine instrument ideologic, scris și rescris în manieră diferită pentru a justifica prezentul luminos – alt moment care contribuie la criza identității. Supraproducția de limbaje care deforma comunicarea în Vest își are echivalentul într-o uniformizare a limbajului. ”*Puterea se proiectează și aici în rol de centru unic al rostirii comunitare.Când nu folosește limbajul pentru a brutaliza sau pentru a supune, ea îl utilizează pentru a consacra prin discurs ficțiunea plăsmuită de ea însăși despre o realitate inexistentă*.”[27] Încă o dată literatura devine un spațiu privilegiat, de salvare a ființei print-o poetică a sincerității și a adevărului. Paradoxal, literaturii îi revine rolul de a ilustra realitățile vremii, într-un moment în care toate celelalte discursuri ficționalizau această realitate. E o asumare inversă a codurilor, dincolo de funcția estetică literatura primește una civică. În numele Ficțiunii și la adăpostul acesteia se poate coborî în stradă, se pot proiecta adevăratele drame individuale, se poate rosti Adevărul. Se instituie astfel relația dintre scriitorul misionar și cititorul paliativ, gata să descopere fărâmele de adevăr, să își umple singurătatea. În spațiul lecturii se reface solidaritatea atât de dorită, se dezvăluie Răul dintr-un Prezent Luminos.

Criza individului este augmentată și în termenii relației cu Dumnezeu. Dacă în Occident acesta este ucis, în Est este ”executat politic”. Din ordinul Partidului, respectând încă o dată modelul rusesc, bisericile sunt distruse, sunt persecutați, închiși sau uciși oameni din spațiul religios. Aflat în fața unei mesianism fără substrat religios, omului i se cere să renunțe la credința în Dumnezeu, ceea ce accentuează dualitatea și sciziunea interioară. Regăsim astfel dublul limbaj, dublarea individului care gândește și se manifestă diferit. Recuperat în spații intime și în literatură, Dumnezeu rămâne parte din sufletul național românesc.

Instalarea unei crize a identității, a eului scizionat, pe fondul dictaturii comuniste, se va reflecta și în literatura ultimelor decenii din epocă. Dacă observăm o evoluție organică a ființei în raporturile cu ea însăși, cu ceilalți ori cu divinitatea, care face posibilă reconstrucția identității în Vest, la noi, această criză este una permanentă și va modela chiar și mentalul postcomunist.

[24] *Ibidem, p. 140*
[25] *Ibidem, p. 150*
[26] *Ibidem, p. 163*
[27] *Ibidem, p. 167*

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)

Sanda Cordoș susține continuitatea modelului modern și a celui postmodern în literatură, factorul comun fiind criza identității ”*Ceea ce se modifică, prin urmare, determinând să se vorbească despre o altă paradigmă culturală nu este conținutul crizei (care, dimpotrivă, se îmbogățește), ci atitudinea (perspectiva) asupra stării critice*.”[28] Dacă omul modern occidental trăiește la modul tragic solitudinea și alteritatea, omul postbelic occidental – numit postmodern - își asumă sciziunea ca o condiție normală a existenței. Sentimentul dominant nu mai e cel al alterității, ci al găsirii unor strategii de supraviețuire. Eul scizionat este înlocuit de subiectul fragmentat, eliberat de angoasă fiindcă e lipsit de sentimente sau de unul impersonal, rod al cercetării științifice în sensul definit de Michel Foucault sau Jacques Derrida. Moartea divinității permite explorarea diverselor experiențe religioase, în timp ce trecutul e recuperat doar formal, prin intertextualitate.[29]

Este evident că alta este situarea în timp și în istorie a omului din spațiul românesc comunist. Chiar dacă e conștient de criza identității, aflat sub tiranie comunistă nu poate experimenta complementarul. Putem vorbi în aceste condiții despre rolul scriitorului din ultimul deceniu comunist, care reușește, preluând tehnici și procedee postmoderne, să ofere cititorului un spațiu virtual pentru manifestarea angoaselor existențiale. Postmodernismul românesc devine astfel o modalitate de supraviețuire, o manifestare a poeticii adevărului și a revelării socialului într-un text ficțional care se opune ficționalizării născute și întreținute de documentele de partid sau scrierile istorice.

BIBLIOGRAPHY

A. Bibliografie critică orientativă
În volum:
Boia, Lucian, Pentru o istorie a imaginarului, traducere din franceză de Tatiana Mochi, Editura Humanitas București, 2000
Boia, Lucian, Istorie și mit în conștiința românească, Editura Humanitas, București, 2006
Călinescu, Matei, Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadenţă, kitsch, postmodernism, traducere de Tatiana Pătrulescu şi Radu Ţurcanu. Postfaţă de Mircea Martin, Bucureşti, Editura Univers,1995
Cărtărescu, Mircea, Postmodernismul românesc.Postfaţă de Paul Cornea, Bucureşti, Editura Humanitas,1999
Cordoș, Sanda, Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX, Ediția a II-a adăugită, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj Napoca, 2002
Crăciun, Gheorghe,coord, Competiţia continuă, Generaţia 80 în texte teoretice, Piteşti, Editura Vlasie
Hutcheon, Linda, Politica postodernismului, traducere de Mircea Deac, Bucureşti,Editura Univers,1997
Lyotard, Jean –Francois, Condiţia postmodernă.Raport asupra cunoaşterii, traducere şi cuvânt înainte de Ciprian Mihali Cluj-Napoca, Editura Design&Print,2003
Manolescu, Nicolae, Literatura română postbelică.Lista lui Manolescu, vol. 2 Proza.Teatrul, Braşov ,Editura Aula,2001
Muşina, Alexandru, Unde se află poezia? Târgu –Mureş, Editura Arhipeleag, 1996
Negoiţescu, I., Scriitori contemporani, ediţie îngrijită de Dan Damaschin,Cluj, Editura Dacia, 1994
Negrici, Eugen, Literatura română sub comunism. Proza, Editura Fundației Pro, București, 2003
Negrici, Eugen, Iluziile literaturii române,Editura Cartea Românească, București, 2008

[28] *Ibidem, p.34*
[29] *Ibidem, p. 39*

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)

Petrescu, Liviu, Poetica postmodernismului , [Piteşti], Editura Paralela 45, 1996
Ţeposu, Radu G, Istoria tragică&grotescă a întunecatului deceniu literar nouă, Bucureşti, Editura Eminescu, 1993
Ursa, Mihaela, Optzecismul şi promisiunile postmodernismului, Piteşti, Editura Paralela 45, 1999
Vattimo, Gianni, Sfîrşitul modernităţii. Nihilism şi hermeneutică în cultura postmodernă, traducere de Ştefania Mincu. Postfaţă de Marin Mincu, Constanţa, Editura Pontica, 1993

In periodice :

Cesereanu, Ruxandra, Mitopolitică românească în secolul XX, pe memoria.ro
Cordoş, Sanda, Un obiect util pe www.atelier.liternet.ro
Crăciun, Gheorghe , Fotografii cu Mircea în „Observatorul cultural", nr.20, iulie 2000
Diniţoiu, Adina, Match Point în „Observatorul cultural", nr 350 din decembrie 2006
Lefter, Ion Bogdan, Mircea Nedelciu,un prieten pe www.atelier.liternet.ro
Muşat Carmen, Comediile naraţiunii şi structurile romanului latent, I, II, în „Observatorul cultural", nr. 20-21, iulie 2000
Rogozanu, C., Batiscaful literar în „Observatorul cultural", nr 51, februarie, 2001

BDD-A25673 © 2017 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 12:13:23 UTC)